

ISPAN MODERNIZMI VA PSIXOLINGVISTIKA: XUAN RAMON JIMENESDA ICHKI NUTQNING IJODIY FUNKSIYALARI

Qurbonova Ziyoda Abduraxmanovna

O'zDJTU Ispan tili amaliy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada ispan modernizmi kontekstida Xuan Ramon Ximenes ijodidagi ichki nutq hodisasi psixolingvistik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot markazida badiiy ong, xotira, lirik idrok, senzitiv tasvir va ichki dialogning ijodiy funksiyalari turadi. Ximenes poetikasi tashqi voqelikni oddiy tasvirlashdan ko'ra, subyekt ongida kechadigan nutqiy-hissiy jarayonlarni estetik shaklga aylantirishi bilan ajralib turadi. "Platero y yo" va "Diario de un poeta recién casado" asarlari misolida muallifning ichki monolog, assotsiativ tafakkur, xotira bilan bog'langan obraz yaratish, ritmik takror va lirik murojaat usullaridan foydalanishi ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: ispan modernizmi, Xuan Ramon Ximenes, psixolingvistika, ichki nutq, lirik ong, assotsiativ tafakkur, xotira, modernistik poetika.

KIRISH

XX asr boshlaridagi ispan adabiy muhitida modernizm nafaqat badiiy shaklni yangilash jarayoni, balki inson ongining ichki qatlamlarini poetik ifodalashga qaratilgan estetik burilish sifatida namoyon bo'ldi. Ispan modernizmi Ruben Dario ta'siri, fransuz simvolizmi, romantik meros, "1898-yil avlodi"ning ma'naviy izlanishlari bilan uzviy aloqada shakllandi. Xuan Ramon Ximenes ana shu jarayonda lirik subyektning ichki olamini tashqi tasvirga nisbatan ustuvor badiiy maydonga aylantirgan ijodkorlardan biridir. Nobel qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, Ximenes 1956-yilda adabiyot bo'yicha Nobel mukofotiga sazovor bo'lgan; uning ijodi ispan tilidagi lirik poeziyada ruhiy yuksaklik va badiiy poklik namunasi sifatida baholangan [1].

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Xuan Ramon Ximenes ijodini modernistik poetika doirasida talqin qilishda uning dastlabki asarlaridagi musiqiylik, rang tasviri, mayin melankoliya va sezgi orqali idrok etilgan borliq muhim ahamiyat kasb etadi. Britannica ma'lumotlarida Ximenesning ilk she'riy to'plamlari Ruben Dario ta'siri ostida yuzaga kelgani, keyinchalik ijodkor ortiqcha sentimentallikdan voz kechib, "poesía desnuda", ya'ni yalang'och yoki sof poeziya tamoyiliga yaqinlashgani qayd etiladi [3]. Ana shu evolyutsiya psixolingvistik jihatdan tashqi bezakdan ichki semantik energiyaga o'tish

sifatida talqin qilinadi. Shoirning matni borgan sari voqeaviy tafsilotdan tozalanib, sezgi, xotira, ichki ovoz va ongning o'z-o'zini kuzatish jarayoniga tayana boshlaydi.

Ispan modernizmi uchun xos estetik belgilar — musiqiylik, ramziylik, rang va tovush uyg'unligi, subyektiv ruhiy holatni tabiat manzaralari orqali ifodalash — Ximenesda ichki nutqning shakllanishiga xizmat qiladi. Shoir ko'pincha tashqi predmetni yakuniy ma'no sifatida emas, lirik ongda qo'zg'algan ichki reaksiyaning belgisi sifatida beradi. Daraxt, dengiz, ko'cha, tong, qush, yorug'lik, jimlik kabi obrazlar oddiy tasviriy birlik emas; ular xotira, armon, ruhiy tebranish, estetik poklanish bilan bog'langan semantik tugunlarga aylanadi. Ichki nutq ana shu obrazlar orasida bevosita izohsiz harakatlanadi, lirik subyektning ongida kechayotgan ma'nolarni qisqa, musiqiy, ba'zan parchalangan ifodalar orqali yuzaga chiqaradi.

NATIJALAR

“Platero y yo” asari Ximenesdagi ichki nutqning eng yorqin namunalaridan biri hisoblanadi. Asar tashqi tomondan yozuvchi va uning eshagi Platero haqidagi lirik lavhalar majmuasi sifatida ko'rinadi; Project Gutenberg nashrida asar 1914-yilda e'lon qilingan poetik proza namunasi sifatida qayd etiladi [4]. Biroq matnning ichki qurilishi diqqat bilan kuzatilganda, Platero real hayvon obrazidan tashqari, muallifning o'z-o'zi bilan suhbatlashish vositasiga aylangani seziladi. Lirik subyekt Plateroga murojaat qiladi, unga voqealarni hikoya qiladi, tabiat manzaralarini ko'rsatadi, insonlar taqdiriga munosabat bildiradi. Psixolingvistik jihatdan Platero tashqi adresat ko'rinishidagi ichki suhbatdoshdir. U muallif ongida kechayotgan monologni dialog shakliga keltiradi, ichki nutqni lirik kommunikatsiyaga aylantiradi.

Ichki nutqning birinchi ijodiy funksiyasi Ximenesda xotirani badiiy qayta tashkil etish bilan bog'liq. Shoirning Moguer manzaralari, bolalik taassurotlari, mahalliy insonlar, hayvonlar, o'simliklar, mavsumlar haqidagi tasvirlari oddiy avtobiografik xotira emas. Cervantes Virtual markazi Ximenes ijodida bolalik makoni va Moguer xotiralari butun asarlar tizimiga singib ketganini ta'kidlaydi [5]. Xotira matnda ichki nutq orqali qayta tiklanadi: lirik subyekt o'tmishni tayyor hikoya sifatida emas, hozirgi idrok jarayonida qaytadan kechirilayotgan ruhiy tajriba sifatida beradi. Natijada vaqt chiziqli ketma-ketlikdan chiqib, ongdagi assotsiativ harakatga bo'ysunadi. Bir detal boshqa detalni chaqiradi, bir tovush unutilgan obrazni uyg'otadi, bir manzara ichki hissiy bahoni yuzaga chiqaradi.

Ichki nutqning ikkinchi funksiyasi lirik subyektning o'zligini yaratishdir. Ximenes matnlarida “men” qat'iy biografik shaxs sifatida emas, sezuvchi, eshituvchi, xotirlovchi va estetik tanlov qiluvchi ong sifatida gavdalanadi. Ichki nutq lirik “men”ning o'zini anglash vositasiga aylanadi. Shoir ko'pincha voqelikni tashqi obyektivlik mezonida emas, o'z ruhiy sezgirligi orqali qabul qiladi. Shuning uchun predmetlar “ko'rilgan narsa”dan ko'ra “ichki idrokda qayta yaratilgan narsa” maqomiga ega bo'ladi. Psixolingvistik yondashuvda bunday holat idrok va nutqning

o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi: inson borliqni nafaqat ko'radi, balki ichki nutq orqali nomlaydi, tartiblaydi, hissiy baholaydi va xotirada mustahkamlaydi.

XULOSA VA MUNOZARA

Xuan Ramon Ximenes ijodida ichki nutq modernistik poetikaning markaziy badiiy-psixologik mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Shoirning lirik olamida tashqi voqelik mustaqil tasvir obyekti darajasida qolmaydi; u sezgi, xotira, assotsiativ tafakkur va ichki dialog orqali qayta yaratiladi. "Platero y yo"da ichki nutq suhbatdosh obrazini hosil qiladi, xotirani estetik tajribaga aylantiradi, bolalik va tabiat manzaralarini ruhiy poklik mezonida talqin etadi. "Diario de un poeta recién casado"da esa ichki nutq safar, dengiz, yolg'izlik va ijodiy yangilanish semantikasi bilan qo'shib, shoirning "sof poeziya" sari intilishini ifodalaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jiménez Juan Ramón. Biographical // Nobel Prize in Literature 1956. Stockholm: Nobel Foundation, 2016.
2. ВYGOTСКИЙ Л.С. Мышление и речь. 5-е изд. Москва: Лабиринт, 2019. 352 с.
3. Juan Ramón Jiménez // Encyclopaedia Britannica. Chicago: Encyclopaedia Britannica, Inc.
4. Jiménez J.R. Platero y yo. Madrid: Ediciones de la Lectura, 1914; электронная версия: Project Gutenberg, 2012.
5. Juan Ramón Jiménez. Biografía // Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. Alicante: Fundación Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes.